

Що ж до самої праці, то праця — це і розумова і фізична діяльність, яку людина виконує для задоволення певних потреб [4]. Праця виконується переважно добровільно, «для себе» і саме тут інформанти додавали слово труд, як синонім. Працю переважно тлумачать як «розумову діяльність», в той час як труд – це безпосередньо «важка», виключно «фізична робота», частіше пов’язана з «землеробством». Отже, можемо зробити висновок, що внаслідок певних змін у суспільстві зміні підлягають і певні поняття та явища у свідомості носіїв мови. Так, вищезазначені терміни, що закріплені у Трудовому Законодавстві України не завжди збігаються за значенням в сприйнятті україномовних реципієнтів. Базові, усталені лексеми праця, робота, служба впродовж розвитку суспільства змінювали своє значення і тепер їх визначення в науковій картині світу відрізняються від буденної. Нові ж поняття концептуального простору “трудова діяльність”, такі, як випробування при прийнятті на роботу, якість праці, конкуренція неоднозначно сприймаються в суспільстві, інколи негативно, і не мають у свідомості інформантів чіткого уявлення про суть явища. Радянські ідеологемні поняття солідарність трудящих та сумлінна праця через те, що втратили свою актуальність, більшість інформантів сприймає як фікціональні конструкти: їхні значення або взагалі не розуміють, або сприймають з дещо відмінними, не притаманними цьому явищу ознаками.

Література

1. Великий енциклопедичний юридичний словник: [ред. Ю. С. Шемшученко]. – К.: Юридична думка, 2007.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови : [ред. В. Т. Бусел]. — К. ; Ірпінь: Перун, 2007. – 1736 с.
3. Воркачев С. Г. Что есть человек и что польза его: идея смысла жизни в лингвокультуре. / С. Г. оркачев – В. : Парадигма, 2011. – 203 с.
4. Дубічинський В. В. Сучасний тлумачний словник української мови. / В. В. Дубічинський. – Х.: ШКОЛА, 2009. – 832 с
5. Козирева З. Г. Вербалізація концепту праця в українській та російській мовах / З. Г. Козирева: [електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Pzs/2009_9/24.pdf

Оксана Дудник

СТВОРЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ПОРТРЕТУ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ ЗА ПОЧЕРКОМ

Поняття мовної особистості імпліцитно було представлено у працях Г. Штейн-таля, В. Вундта, О. О. Потєбні [12], О. О. Шахматова й ін., хоч відповідний термін був уведений В. В. Виноградовим. У 30-тих роках ХХ ст. він досліджував питання про співвідношення у творі мовної особистості, художнього образу й образу автора [13, с. 120]. Це поняття достатньо розроблено в сучасній лінгвістиці: русистиці (Ю. Д. Апресян, В. Г. Гак, Ю. М. Караулов, М. В. Китайгородська, В. В. Красних)

та україністиці (Ф. С. Бацевич, О. Д. Огуй, О. О. Селіванова, Л. О. Ставицька, Л. В. Струганець).

Мовна особистість характеризується рівневою будовою. Ю. М. Караулов виділяє три рівні в структурній моделі мовної особистості: нульовий (вербально-семантичний), тезаурусний (лінгво-когнітивний) і мотиваційний (прагматичний) [6, с. 39]. Перший рівень – вербально-семантичний (семантико-структурний, інваріантний), відображає ступінь володіння розмовною мовою. Він представлений окремими словами, стандартними словосполученнями: «піти в кіно», «вивчити уроки» тощо. Другий рівень – тезаурусний, представлений узагальненими поняттями, значущими концептами, що знаходять відображення у генералізованих висловленнях, дефініціях, афоризмах, прислів'ях і приказках, з яких кожна мовна особистість вибирає ті, які відображають і визначають її життєве кредо. Власне мовна особистість починається саме з цього рівня, оскільки саме на цьому рівні виявляється можливим індивідуальний вибір, особова перевага. Цей рівень передбачає віддзеркалення мовної моделі світу, її тезауруса, культури. Третій рівень – вищий, мотиваційний рівень мовної особистості, представлений комунікативно-діяльними потребами особистості. Мотиваційний рівень містить у собі виявлення, характеристику мотивів і цілей, рушійних для розвитку особистості [14, с. 60-61].

У розумінні Ю. М. Караулова, мовна особистість виникає як *homo loquens* взагалі, а сама здатність користуватися мовою – як родова властивість людини (*homo sapiens*). З позицій психолінгвістики він визначає мовну особистість як «сукупність здібностей і характеристик людини, які зумовлюють створення і сприйняття нею мовних творів (текстів), які розрізняються за: а) мірою структурно-мовної складності; б) глибиною і точністю віддзеркалення дійсності; в) певною цільовою спрямованістю [6, с. 3].

Мовна особистість проявляється у діяльності, зокрема у письмі, яке реалізується в почерку. Почерк – індивідуальна і динамічно стала програма графічної техніки письма, в основі якої наявний зорово-руховий образ виконання рукопису, що реалізується за допомогою системи рухів [1, с. 170].

Відомий російський психолінгвіст В. П. Белянін зазначає, що «за деякими уявленнями, почерк як прояв мовленнєвої діяльності людини залежить від профілю або акцентуації особистості. Велику роль відіграють і властивості нервової системи, психофізіологічні особливості особистості» [2, с. 197].

Письмово-руховий навик, що проявляється в почерку, безпосередньо пов'язаний із графічним і технічним аспектами письма. Почерк є наслідком розвитку технічних та графічних навичок виконавця рукопису.

Під технічними навичками розуміють комплекс автоматизованих дій людини, спрямованих на організацію та підтримку нормальних доцільних умов акту письма, правильне поводження з письмовим приладдям. Система графічних навичок охоплює: конфігураційні, просторово-орієнтаційні, координаційні, швидкісні, ритмічні, натискні [9, с. 70].

Ознаки почерку, що характеризують нарисно-рухову сторону писемного мовлення, розподіляються на загальні та особисті [7, с. 193]. Під загальними ознаками розуміють відображення в рукописі інформації про загальні властивості

письмово-рухової навички, що проявляються не в окремих рухах, а в цілісній системі писемних рухів. Особисті ознаки характеризують окремі аспекти, особливості писемно-рухової навички, що проявляються при виконанні окремих літер і сполучень [8, с. 268].

Для діагностики мовної особистості за почерком недостатньо лише визначитися із положенням, яке займає почерк у ієрархічній структурі особистості, ми повинні визначитися з механізмом складання психологічного портрету людини. О. Ф. Потьомкіна будує схему психологічного портрету людини на структурі особистості, що була запропонована К. К. Павловим [10]. Ця схема містить чотири підструктури: біологічно зумовлену підструктуру, підструктуру форм відображення, підструктуру досвіду та підструктуру спрямованості особистості [11, с. 127-128]. Ми можемо також використовувати цю схему складання психологічного портрету людини при графологічному аналізі особистості, тому що кожна з підструктур особистості має свій вияв у почерку людини.

Так, біологічно зумовлена підструктура має вияв у властивостях темпераменту. Темперамент у почерку проявляється через систему таких графологічних ознак як швидкість та напруженість [3, с. 148-150].

Підструктура форм відображення містить психічні процеси (відчуття, сприйняття, пам'ять, мислення, уява), уяву та емоційно-вольову сферу. Підструктуру форм відображення можна зіставити з психічною типологією К. Юнга, що ґрунтується на домінуванні таких психічних явищ як «мислення», «відчуття», «почуття», «інтуїція» та пов'язана з вродженими типологічними особливостями [15]. Ця типологія цікава для нас тим, що співвіднесена з ознаками почерку [3, с. 136-148].

Підструктура досвіду містить життєвий і професійний досвід особистості, до неї належать навички та вміння [5, с. 115-116]. Деякі з них ми можемо розглянути за допомогою графологічних ознак. Такими є комунікативні навички, які можна визначити у почерку завдяки притаманним почерку особистості рухам, швидкості та організації [3, с. 107].

Останньою за переліком підструктур, але не останньою за ступенем важливості є підструктура спрямованості, яка являє собою об'єднання таких рис особистості, як спрямованість, мотивація і моральні якості [5, с. 116].

У зв'язку з направленістю ми можемо говорити про ознаки почерку, які демонструють, наприклад, ступінь активності особистості, проблеми самосприйняття та рівень розвитку особистості.

Крім підструктур особистості є особливість, що «характеризує психічну діяльність людини протягом певного періоду часу» [5, с. 46], тобто ми можемо сказати про психічний стан людини під час написання досліджуваного почерку. У зв'язку з психічним станом вважаємо доцільним розглянути ознаки психологічного неблагополуччя, що виявляються у почерку [4, с. 18-20].

Таким чином, розглянувши усі підструктури особистості, психічний стан та ознаки почерку, на які впливають ці психологічні особливості, ми можемо перейти до експериментального дослідження за **гіпотезою**: графологічна експертиза є самостійною методикою, за допомогою якої можна визначити риси особистості та створити психологічний портрет людини.

Для перевірки вищезазначеної гіпотези було проведене експериментальне дослідження.

Інформантами стали 36 осіб, віком від 16 до 21; 30 жінок і 6 чоловіків. Інформантам було запропоновано заповнити анкету, в якій треба було написати текст будь-якого обсягу (від декількох рядків і більше) вільного змісту (наприклад, про навчання/роботу, хобі або випадок із життя) рідною мовою. Неприпустимим був текст, який був написаний під час диктування, списаний із книги або вірш по пам'яті. Жодної інформації, що говорила б про психічні особливості людини, крім почерку, інформанти не залишали.

У почерках інформантів аналізу підлягали такі характеристики як темперамент, тип за К. Юнгом, комунікативні навички, ступінь активності, проблеми самосприйняття, рівень розвитку особистості та психічний стан людини.

Після проведення експерименту були отримані наступні результати, які викладені у *Таблиці 1* і *Таблиці 2*:

Таблиця 1

Результати експерименту

№	Вік	Стать	Тип темпераменту	Тип за К. Юнгом	Комунікативні навички
1	20	ж	флегматик	Етик інтровертний «Хранитель»	Тенденція до відлюдності
2	20	ж	сангвінік	Етик екстравертний «Наставник»	Тенденція до товарищкості
3	21	ж	сангвінік	Етик екстравертний «Наставник»	Виявляє товарищкість
4	20	ж	флегматик	Сенсор інтровертний «Майстер»	Тенденція до відлюдності
5	21	ж	флегматик	Етик інтровертний «Гуманіст»	Тенденція до відлюдності
6	20	ж	сангвінік	Логік екстравертний «Підприємець»	Виявляє товарищкість
7	21	ж	сангвінік	Етик екстравертний «Ентузіаст»	Тенденція до товарищкості
8	19	ж	меланхолік	Логік інтровертний «Аналітик»	Тенденція до відлюдності
9	21	ж	флегматик	Логік інтровертний «Аналітик»	Виявляє відлюдність
10	20	ж	флегматик	Етик інтровертний «Гуманіст»	Незначна тенденція до товарищкості
11	20	ж	сангвінік	Етик екстравертний «Ентузіаст»	Виявляє товарищкість

12	19	ж	сангвінік	Етик екстравертний «Наставник»	Тенденція до товариськості
13	20	ж	сангвінік	Логік екстравертний «Підприємець»	Тенденція до товариськості
14	20	ж	холерик	Етик екстравертний «Ентузіаст»	Виявляє товариськість
15	20	ж	холерик	Етик екстравертний «Наставник»	Виявляє товариськість
16	19	ж	меланхолік	Логік інтровертний «Аналітик»	Тенденція до відлюдності
17	20	ж	сангвінік	Етик екстравертний «Наставник»	Виявляє товариськість
18	20	ж	сангвінік	Етик екстравертний «Ентузіаст»	Тенденція до товариськості
19	19	ч	флегматик	Інтуїт інтровертний «Критик»	Серединний показник
20	18	ж	сангвінік	Сенсор екстравертний «Політик»	Незначна тенденція до товариськості
21	21	ж	флегматик	-	Тенденція до відлюдності
22	19	ж	меланхолік	Інтуїт інтровертний «Романтик»	Незначна тенденція до відлюдності
23	20	ж	флегматик	Етик інтровертний «Гуманіст»	Серединний показник
24	21	ж	сангвінік	Логік екстравертний «Підприємець»	Виявляє товариськість
25	18	ж	сангвінік	Етик екстравертний «Наставник»	Виявляє товариськість
26	20	ж	сангвінік	Етик екстравертний «Наставник»	Виявляє високу ступінь товариськості
27	19	ж	сангвінік	Етик екстравертний «Ентузіаст»	Виявляє товариськість
28	22	ж	холерик	Етик екстравертний «Наставник»	Виявляє високу ступінь товариськості
29	21	ч	флегматик	Логік інтровертний «Аналітик»	Виявляє відлюдність
30	20	ж	сангвінік	Етик екстравертний «Ентузіаст»	Тенденція до товариськості
31	20	ж	сангвінік	Етик екстравертний «Наставник»	Тенденція до товариськості
32	18	ч	сангвінік	Логік екстравертний «Підприємець»	Виявляє високу ступінь товариськості

33	20	ч	флегматик	Логік інтровертний «Інспектор»	Тенденція до товарищескості
34	18	ч	флегматик	Логік інтровертний «Інспектор»	Серединний показник
35	18	ж	холерик	Сенсор екстравертний «Маршал»	Виявляє велику ступінь товарищескості
36	16	ч	сангвінік	Логік екстравертний «Підприємець»	Виявляє товарищескість

Таблиця 2

Результати експерименту

№	Ступінь активності	Проблеми самосприйняття	Рівень розвитку	Психічний стан, ознаки психічного неблагополуччя
1	Людина пасивна, мислитель, теоретик	Має незначні проблеми самосприйняття	Середній рівень, звичайний, посередній	Постійна зміна настрою, тривожність, проблема концентрації, погана пристосованість, конфлікти як зовнішні, так і внутрішні, дезорієнтовність
2	Активна людина, практик, заповзятлива, енергійна	Не має проблем із самосприйняттям	Високий рівень розвитку, інтелект вище середнього	Спокійний, нормальний стан
3	Енергійна та діяльна людина	Не має проблем із самосприйняттям	Високий рівень розвитку	Спокійний, нормальний стан
4	Виявляє пасивність	Має незначні проблеми із самосприйняттям	Високий рівень розвитку	Невизначеність, непристосованість у житті
5	Людина пасивна, нерішуча	Має незначні проблеми із самосприйняттям	Середній рівень, звичайний	Великі зусилля до адаптації у житті, дезорієнтованість, жорсткі вимоги до себе, манерність, удаваність
6	Може виявляти активність	Не має проблем із самосприйняттям	Високий рівень	Спокійний, нормальний стан
7	Може виявляти активність, але постійно вагається, не дуже рішуча	Має проблеми із самосприйняттям	Середній рівень, звичайний	Не готовність діяти, закритість, неспроможність упорядкувати своє життя в несприятливих умовах
8	Пасивна людина, мислитель	Не має проблем із самосприйняттям	Високий рівень	Бажання усім подобатися, манерність, позування
9	Виявляє пасивність	Має незначні проблеми із самоприйняттям	Високий рівень	Відсутність власної думки, слабкість, захист посередництвом поринання у себе
10	Пасивна людина	Має незначні проблеми із самосприйняттям	Високий рівень	Спокійний, нормальний стан
11	Енергійна, активна, діяльна людина	Не має проблем із самосприйняттям	Високий рівень	Спокійний, нормальний стан
12	Активна людина з підприємницькими здібностями	Не має проблем із самосприйняттям	Високий рівень	Спокійний, нормальний стан
13	Виявляє активність	Має проблеми із самосприйняттям	Середній рівень	Постійна зміна настрою, тривожність, проблема концентрації, дезорієнтовність у житті
14	Активна і рішуча людина	Не має проблем із самосприйняттям	Середній рівень	Спокійний, нормальний стан
15	Енергійна та активна людина	Не має проблем із самосприйняттям	Високий рівень	Спокійний, нормальний стан

16	Пасивна людина, мислитель, теоретик	Не має проблем із самосприйняттям	Середній рівень	Манерність, удаваність, позерство
17	Тяжкіє до активності	Не має проблем із самосприйняттям	Високий рівень	Спокійний, нормальний стан
18	Тяжкіє до активності	Не має проблем із самосприйняттям	Середній рівень	Спокійний, нормальний стан
19	Виявляє активність	Не має проблем із самосприйняттям	Високий рівень	Не має визначеності у житті та відчуття захищеності
20	Виявляє нерішучість та бездіяльність	Має незначні проблеми із самосприйняттям	Середній рівень	Дозорієнтовність, неспроможність організувати своє життя
21	Пасивна людина	Не має проблем із самосприйняттям	Середній рівень	Спокійний, нормальний стан
22	Підтримується певний баланс між активністю та пасивністю	Має незначні проблеми із самосприйняттям	Високий рівень	Не має визначеності у житті та відчуття захищеності, складності у буденних справах
23	Не дуже активна, але іноді виявляє енергійність	Не має проблем із самосприйняттям	Високий рівень	Спокійний, нормальний стан
24	Активна, енергійна людина	Має незначні проблеми із самосприйняттям	Високий рівень	Не має визначеності у житті та відчуття захищеності
25	Активна, діяльна людина	Не має проблем із самосприйняттям	Середній рівень	Спокійний, нормальний стан
26	Активна людина	Не має проблем із самосприйняттям	Високий рівень	Проблеми із концентрацією
27	Енергійна людина	Має незначні проблеми із самосприйняттям	Високий рівень	Удаваність, демонстративність, манерність, не має впевненості у житті, проблеми із минулим
28	Активна, енергійна людина	Не має проблем із самосприйняттям	Високий рівень	Спокійний, нормальний стан
29	Енергійна, діяльна людина, практик	Не має проблем із самосприйняттям	Високий рівень	Спокійний, нормальний стан
30	Активна, рішуча людина	Не має проблем із самосприйняттям	Високий рівень	Спокійний, нормальний стан
31	Активна, енергійна людина	Має незначні проблеми із самосприйняттям	Високий рівень	Удаваність, позерство, демонстративність, гіперактивність, самовпевненість, проблеми із минулим
32	Активна, енергійна людина, практик, має підприємницькі здібності	Має незначні проблеми із самосприйняттям	Високий рівень	Самовпевненість, демонстративна товариськість, удаваність, можлива також гіперактивність
33	Підтримує баланс між активністю та пасивністю	Не має проблем із самосприйняттям	Високий рівень	Демонстративна товариськість, удаваність.
34	Пасивна людина	Має проблеми із самосприйняттям	Середній рівень	Демонстративна товариськість, удаваність, бажання щось приховати, потаємність
35	Дуже активна, енергійна, діяльна людина	Не має проблем із самосприйняттям	Високий рівень	Спокійний, нормальний стан
36	Активна, енергійна людина	Не має проблем із самосприйняттям	Високий рівень	Сексуальні проблеми

Після проведення експерименту серед 36 інформантів, яким потрібно було написати текст вільного змісту і будь-якого обсягу, було створено 36 повноцінних психологічних портрети за допомогою таких психічних характеристик як тип темпераменту, тип за К. Юнгом, комунікативні навички, ступінь активності, проблеми самосприйняття, рівень розвитку та психічний стан. Ми визначили за до-

помогою графологічної експертизи риси особистості та створили її портрет і, таким чином, довели, що графологічна експертиза є самостійною методикою для створення психологічного портрету.

Література

1. Белкин Р. С. Криминалистическая энциклопедия / Р. С. Белкин – М. : Издательство БЕК, 1997. – 342 с.
2. Белянин В. П. Психолінгвістика : [учебник] / Белянин В. П. – [2-е изд.]. – М. : Флинта : Московский психолого-социальный институт, 2004. – 232 с.
3. Гольдберг И. Психология почерка / И. Гольдберг. – М. : АСТ, 2008. – 256 с.
4. Гольдберг И. Язык почерка, или проблемы на бумаге / И. Гольдберг. – М. : У-Фактория. – 160 с.
5. Дмитриева Н. Ю. Общая психология. Конспект лекций / Н. Ю. Дмитриева. – М. : «Эксмо-Пресс», 2008. – 128 с.
6. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов. – М. : Наука, 1987. – 264 с.
7. Криминалистика : [под ред. Т. А. Седовой, А. А. Эксархопуло] ; [учебник]. – СПб. : Издательство СПб. университета, 1995. – 582 с.
8. Криминалистика : [учебник для вузов] [под ред. Н. П. Яблокова]. – М. : Издательство БЕК, 1995. – 708 с.
9. Криміналістичне документознавство : [за заг. ред. В. В. Бірюкова] / В. В. Бірюков, В. Е. Коваленко, Т. П. Бірюкова, К. М. Ковальов ; [практичн. посібник]. – К. : Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2007. – 332 с.
10. Павлов И. П. Рефлекс свободы / И. П. Павлов. – СПб. : Питер, 2001. – 432 с.
11. Платонов К. К. О системе психологии / К. К. Платонов. – М. : Мысль, 1972. – 216 с.
12. Потебня А. А. Мысль и язык / Потебня А. А. // Потебня А. А. Слово и миф. – М. : Правда, 1989. – С. 17-200.
13. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : [підручник] / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля – К, 2008. – 712 с.
14. Халеева И. И. Основы теории обучения пониманию иноязычной речи / И. И. Халеева. – М. : Высшая школа, 1989. – 238 с.
15. Юнг Карл Густав. Психологические типы / К. Юнг. – М. : «АСТ», 2006. – 768 с.

Мария Дука

СЛОВООБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ИГРЫ НА УРОКАХ РУССКОЙ СЛОВЕСНОСТИ

В последнее время на факультативных уроках по русскому языку в школах Украины творчество какого-либо писателя рассматривается не только как объект литературного исследования, но и с точки зрения языка. Это можно объяснить несколькими факторами. Во-первых, именно лингвистический подход нередко может отобразить особенности творчества автора. А во-вторых, с помощью примеров из произведений известных писателей ученики лучше усваивают тему «Словообразование».

К языковым экспериментам обращались писатели и поэты разных времён. Мы наблюдаем их в трудах футуристов, «заумников», «чинарей», обэриутов. Они